

ID. SZINNYEI JÓZSEF (1830–1913): HÍRLAPIRODALMUNK 1801–1830

**A szöveget sajtó alá rendezték a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

Midőn a múlt század utolsó tizedében egyszerre három politikai magyar hírlap jelent meg a birodalmi fővárosban, akkor hazánkban nem volt magyar lap.¹ Csak a 19. század elejével – midőn hazánk fővárosában, Budán az *Ofner und Pester Zeitung* képviselője egyedül a hírlapirodalmat – kezdé néhány jelesünk, s azok élén Kultsár István, a nagy hazafi, azon vakmerő tervet forralni agyában, hogy hírlapirodalmunkat átültetvén hazánkba, jövőjét biztosítsa; mi végre, sok küzdés után sikerült.² Most már a vidéki városok is meghaladták e tekintetben az akkori fővárosi hírlapviszonyokat. Lássuk a már rég feledékenységbe ment lapok időrendi sorozatát.

A század elején magyar politikai lapok a következők voltak

MAGYAR KURÍR. 1787-ben keletkezett Bécsben,³ s ott folytatta pályáját; hetenként két száma jelent meg kedden és pénteken nyolcadrétű íven. 1801-ben szerkesztették Decsy Sámuel, Albisi Pánczél Dániel. 1810-ben alakját megváltoztatván negyedréttben jelent meg. 1815-től Decsy Sámuel betegsége miatt (1816-ban meghalt) a lapot – melynek 1818-ban 1200 előfizetője volt – Pánczél Dániel maga szerkeszté; 1821-ben társul Igaz Sámuelt vevén maga mellé, a szerkesztés egész terhe ennek vállaira nehezült. 1825-ben Igaz Sámuel kilépve a szerkesztőségéből, ismét egyedül vitte a szerkesztést Pánczél Dániel 1827. december 15-ig; ekkor, miután a Kurírt 36 évig szerkesztette, Bécsben nagy szegénységben meghalt. A már haldokló hírlap folytatását Márton József tanár vette át, s melléklapjával együtt szerkesztette. Nyomatott Haykul Antalnál.

Az új kiadó-szerkesztő az 1828. év elejével megjelent programját ezen szavakkal végzi: „reményem, hogy ezen újság a *Hazai és Külföldi Tudósítások* és a *Hazi Híradó*,⁴ mellett is új életre kaphat, és erre s személyemre nézve bérekesztésül, alkalmaztatva, még csak azt mondom, amit Ézsau mondott vala az atyjának Izsáknak,⁵ midőn ez ő helyette, tévedésből Jákobot áldotta meg: Kedves Hazám! avagy csak egy-két áldásod vagy-e Tenéked? áldj meg kérlek – valahára – Te fiadat, engemet is, Márton Józsefet.”⁶ A lap – tartalmát illetőleg – leginkább külföldi hírekkel foglalkozott, a hazai ügyeknek alig szentelvén néhány sort; mindamellét hazánkban igen el volt e lap terjedve, leginkább a francia háború alatt, úgyhogy mai nap sem ritkaság ezen hírlapot – azon időből, midőn címképül trombitás, száguldó huszár díszíté homlokát – vidéki porlepte könyvtárakban feltalálni.⁷ A Kurír melléklapjai: az Igaz Sámuel által 1824-ben szerkesztett *Kedveskedő*, mely sok csinost, hasznost és érdekest ada; kár, hogy nagyobb elterjedésben nem részesült.⁸ 1828-tól kezdve a *Sokféle* vegyes enciklopédikus tartalommal. Ez is mint az előbbeni, hetenként kétszer, nyolcadrétű íven jelent meg.

MAGYAR HÍRMONDÓ. Politikai lap, melyet Görög Demeter és Kerekes Sámuel 1792 elején alapítottak⁹ és írtak Bécsben. Kerekes Sámuel 1800-ban meghalálózván, a lap szerkesztését

Sándorfi József orvosdoktor folytatta egy ideig. Ez alatt a Hírmondó szerkesztéséhez ketten hivattak meg: úm. Munkácsról Kömlei István ref. lelkész és Márton József, a lőcsei gimnázium tanára. Kömlei 1800 őszén Bécsbe jövén, a lap szerkesztését átvette, de csakhamar elbetegesedett, ámbár Görög mindent elkövetett, hogy Kömlei orvosok segélyével egészségét visszanyerhesse, rajta segíteni nem lehetett; az orvos tanácsára 1801-ben családjához Munkácsra visszatért, hol kevés nap múlva meghalt. Kömlei betegsége súlyosodván, a Hírmondó szerkesztését Márton József vette át, aki Lőcséről 1801 januárjában érkezett Bécsbe; minthogy azonban a Görög Demeter által kiadott 'Magyar Atlas' készítettése körül volt elfoglalva, a Magyar Hírmondó szerkesztésére Császár Józsefet hívta meg Görög, ki akkor a göttingeni egyetemen tanult, ahonnan visszajövén, a hírlap szerkesztését 1802-ben átvette, s azt mintegy másfél évig folytatta, míg annak 1803-ban – midőn öfelsége Görögöt udvari nevelővé kinevezte – időközben meg kellett szűnnie, a lap 1300 előfizetői a *Magyar Kurír*-nak átadtván, kik június végéig ezen lappal kárpótoltattak. A Magyar Hírmondó¹⁰ is nyolcadrétben jelent meg, hetenként kétszer hozván egy-egy ívet; ezenkívül kedveskedésül a kiadó 'Magyar Atlas' térképeit (1803-ig 40 készült el) küldözé szét előfizetőinek. Ezen lap sem foglalkozott sokat hazai ügyekkel, mégis többet találunk ebben megyei közéletünkről – egyes tudósítóktól beküldve –, mint a Kurírban, jóllehet nem részesült aránylag oly nagy pártolásban, mint a Kurír.¹¹

HAZAI TUDÓSÍTÁSOK. Midőn a Magyar Kuríron kívül többi hírlapjaink elnémultak, Kultsár István tanár alapítá Pesten, szerkesztése mellett, a pozsonyi Hírmondó után Magyarországon az első rendes hírlapot, mely *Hazai Tudósítások* címmel 1806. július 2-án szerdán megindult negyedréten, hetenként kétszer, szerdán és szombaton adván egyíves számot. Nyomatott Trattner nyomdájában. Ez volt Pesten az első magyar hírlap, és általában az első magyar lap, mely negyedréten jelent meg. 1808-ban a külső országokat érdeklő tárgyakat is felvevén, címét *Hazai és Külföldi Tudósításokra* változtató. Teljes címe a címlapon ez: *Nemzeti Újság, vagyis Hazai és Külföldi Tudósítások*.¹² *A Magyar Nemzetnek közjávára. Irta s kiadta Kultsár István.* – A *Tudósításokhoz* todalékul adatott a *Neuwidi Újság*, akkor híres német lap kivonata, itt-ott annak modorában készített eredetiekkel, melyet 1810-ben Szemere Pál szerkesztett, ki akkor Pesten tartózkodván Kultsár mellett segédeskedett.¹³ Ezenkívül csatoltatott a lap mellé 1810 óta tudományos vagy gazdaságbeli *Toldalék* is fél íven, mint rendkívüli melléklet.¹⁴ 1817-ben már új magyar műveket és írókat jutalmakban is részesített a kiadó, s ezen év kezdetével alapítá a kiadó-szerkesztő társlapját *Hasznos Multságok* címmel, mely nyolcadrétben hetenként egyszer jelent meg egy íven, hozván sok ismeretterjesztő egyvelegen, költemények, nyelvészeti cikkek- és talányokon kívül apróbb történeti értekezéseket is, különösen Horvát Istvántól többet; első kötetei 1817–1819-ben Tóth László gondviselése alatt azt tevék, mit Ragályi akart tenni *Segítő*-jével.¹⁵ „A szépem várakozásainak nem mindenben felelt meg, hogy azt tanítván mulattatta volna.”¹⁶ E két lapnak 1818-ban 750, 1821-ben 850 előfizetője volt.¹⁷ Kultsár István 1828. március 30-án meghalálózván, a lap tulajdonjoga özvegyére, szül. Perger Anna asszonyra szállott, a szerkesztést pedig Kovács Tamás bölcsész- és jogtudor vette át, ki Pesten 1831. május 16-án halt meg, kora 32. évében.¹⁸

ERDÉLYI HÍRADÓ. A Magyarországon megjelent magyar lapokon kívül ez időközben keletkezett Erdélyben a legelső magyar politikai lap *Erdélyi Híradó* címmel, melyet Pethe Ferenc alapított és szerkesztett Kolozsvárott. Megjelent az első szám negyedréten 1828. január 1-én,¹⁹ folytatván pályáját hetenként egyszeri megjelenéssel.²⁰ Társlapja, melynek teljes címe: *Nemzeti Társalkodó*. Írták az olvasók, a lehetőségig rendbeszedte és hetenként kiadta Kisszántói Pethe Ferenc Kolozsváron. 1830 elejével jelent meg, melyből a szerkesztőség 200 példányt küldött szét ingyen megismertetés végett.²¹ „A Nemzeti Társalkodó tudományos és mulattató tartalma közkedvességüvé, Erdély legjelesebb íróinak közreműködése becsessé tette, míg Nagyajtai Kovács Istvánnak történetnyomozó, Nagy

Ferencznek utazásai, Kemény Zsigmondnak történeti cikkei, a benne elszórt számos históriai adat olykor kútfői fontosságot kölcsönzének neki.”²²

Szaklapok, melyek rendszeresen jelentek meg ez időközben, a következők voltak

NEMZETI GAZDA, *vagy a 'Magyar Nemzet' Nemzeti Gazdasága' 's ebbéli Kereskedése' virágzásának előmozdítása.* Melljelt a Nemzet' szorgalmatos Fiainak segedelmekkel, Hetenként készítgetett T. Kisszánthói Pethe Ferencz, a 'Pallérozott mezei gazdaság' írója, kiadója. Ugyanaz, ki 1796-ban a Gazdaságot Tzélózó Újságot szerkeszté. 1814 elejével jelent meg először a Nemzeti Gazda Trattner János Tamás kiadásában Pesten, nagy nyolcadrétben, hetenként egy ív, és 1818 június végével pártolás hiányában – 180 lévén ekkor előfizetője – megszűnt. 9 kötet – sok technológiai rajzzal – jelent meg belőle. Munkás részt vett annak szerkesztésében Kerekes Ferenc.²³

MEZEI GAZDÁK BARÁTJA. Egy gazdasági folyóírás, mellyel a két hazának szolgálni kívánt Angyalffy Mátyás András, több mezei gazdasági társaságoknak rendes és valóságos tagja. 1824-ben alapítva, Pesten hetenként kétszer jelent meg, folytatott a következő évben kedvezőtlen körülmények között. 1826-tól 1828-ig szünetelt. 1829-ben újra folytatta Angyalffy a lapot, mely 1831. június 30-án a 12. kötetel megszűnt.²⁴

A' TERMÉSZETI, GAZDASÁGI ÉS MESTERSÉGI ESZERETEK' TÁRA. Szerzőjük és kiadójuk Lánghy István és Lencsés Antal. Megjelent 1828. második felében,²⁵ hetenként kétszer, Fűskuti Landerer Lajosnál Pesten.²⁶

Folyóiratok a XIX. század elején

ERDÉLYI MUZÉUM. Döbrentei Gábor alapítá, és szerkesztése mellett Kolozsvárról indult meg 1814-ben; ezen előkelőleg irodalomtörténeti, széptani és bölcsészeti irányú folyóirat, mely időhöz nem kötött, 12 íves nyolcadrétű kötetekben jelent meg, és pedig az 1. kötet 1815-ben Pesten Trattner János Tamásnál újra nyomtatván, a többi is nála jelent meg.²⁷ Főmunkatárs Szemere Pál volt. Dacára annak, hogy e folyóirat: „tárháza számtalan jónak, igaznak, szépnek!”,²⁸ mégsem részesült azon pártolásban, melyet megérdemelt volna, mert az első négy füzetre volt ugyan 630 előfizetője, de már az 5–6-ra 178, 7–9-re csak 90 előfizető jelentkezett, úgyhogy néhány erdélyi hazafi buzgó pártolása és áldozatkészsége dacára, a kiadó tetemes veszteségével e vállalat a 10. füzetel véget ért. Egy jeles történetírónk így emlékezik e lapról: „Döbrentei mint stilisztá gyenge, mint esztétikus korlátolt nézetű, s nyelvész éppen szerencsétlen: és mégis e vállalatát az irodalom a sikerültebbek közé sorozza. Nem mintha a szerkesztés körüli tapintata emelné oly magasra. Valóban jeles darabokat tartalmaz, s a fiatal tehetségeknek tér volt a föllépésre. Hatását annak köszöni, hogy Erdélynek az irodalmi mozgalmakra tért nyitott, és Magyarország jelesei közül nem egyet hozzá édesgetett, de leginkább, hogy a közérzület nagyobb körben terjesztését sikerrel próbálta. A szunnyadó erők megint felébresztettek, s a kis ország megint be volt vonva a magyar irodalmi életbe. E vegyes tartalmú folyóiratból 10 kötet jelent meg. Régi erők tért találtak a munkásságra, újak a föllépésre, hazafiak csatlakozása, pártfogók részvéte nem maradt el.”²⁹

Jeles kritikuskunk, Bajza így ír ezen folyóiratról: „Valahányszor bíráló a magyar folyóiratokon emlékezetében végig futott s azokat egészben kitűzött irányuk s emelkedésök, vagy hanyatlásukra nézve egymással hasonlítottatta, hajlandó volt mindannyszor ezen sok középszerűek, s talán lehetne mondani gyengék sorában az Erdélyi Muzéumnak adni az elsőséget. Nem mintha ez mutatna legjelesebb munkákat társai között, hanem mert bírálónak úgy látszik, ez tartotta meg leginkább valamennyi között felvett irányát és karakterét mind

végiglen, róla lehet legkevésbé mondani, mit főlebb állítánk, hogy mindig alább s alább süllyedt s ez látszik kora műveltségének színét leginkább magán viselni. Sőt bíráló nem tartózkodik azt is megvallani, hogy nem ismer folyóiratot, melyben kiterjedtségéhez képest oly sok józan és hasznos egy főlebb alatt koncentráva volna. – Ez kétségkívül érdem, s Döbrentei érdeme, hogy maga körül oly írókat gyűjte össze, kik folyóiratát azzá tevék, ami. – S ha az Erdélyi Muzéum folyama a X. füzetnél megszűnt, ez korántsem jelent oly valamit, mintha az utolsó füzetek kevésbé érdekes volta miatt hidegült volna el iránta az olvasók serege, mert ezek hasonlóak a kezdetkoriakhoz: hanem elakadásának inkább az akkori olvasók apátiájában van oka: mert nem ezen kor volt-e, melyben Kazinczy szépséggel és csínnal teljes kilenc kötetei vevők nélkül maradtak?”³⁰

Döbrentei érdemeit – mint „ki az Erdélyi Muzéum kiadásával élesztette a tudományokat, ébresztette a hazafi lelket, terjesztette a jó és szép izlést, a szivekbe oltotta a honi nyelv szeretetét,” – jutalmazandó, 1817-ben Hunyad megye táblabírájává nevezte, sőt 1818-ban tiszteletére (első magyar) emlékpénz veretett.³¹

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY. 1817. évvel indítá meg Pesten Petrózai Trattner János Tamás nyomdász és kiadó nyolcadrétű 8 íves havi kötetekben; kinek 1824-ben történt halálával atyja, Trattner Mátyás folytatta annak kiadását 1827. novemberig. Ekkor a nyomda vejére, Károlyi István ügyvédre szállván, a Tudományos Gyűjtemény kiadását is átvette és folytatta: Petrózai Trattner J. M. és Károlyi I. cégnévvél.³² Ezen folyóirat szerkesztését 1817. január–augusztus között Fejér György vezette, ki ekkor a győri gimnázium igazgatására hivatván meg, azt Thaisz Andrásnak adta át, ki 1828. évi februárig szerkeszté, midőn Vörösmarty Mihály koszorús költőnk folytatta; mely évben hosszas hallgatás után Horvát István, Kazinczy és Kölcsey újra megszólamlának e folyóiratban.

A Tudományos Gyűjtemény keletkezéséről így ír egy tudósunk: „Hazánk tudósai minden tudományos folyóírás nélkül létünket fájlalván, kettőztetett erővel igyekeztek 1817-ben ezen intézetnek megállapításán, mely időtől fogva naponként nagyobb s nagyobb törekedéssel iparkodtak a tökéletességhez közelíteni.”³³ Fő érdeme volt a Tudományos Gyűjteménynek, melyben kizárólag eredeti művek közöltettek, mint Toldy írja: „hogy ez szerze közöttünk egy bizonyos olvasóközönséget, ez tette literatúránkat beszéd tárgyává, ez hozta valamennyire életbe, s mintegy középpontjává lett hatásainknak.”³⁴ E vállalat fő iránya hazai történet és segéd tudományai fejlesztése és felvilágosítása alapos és szaktudósoktól írt terjedelmes cikkekben, melyek olykor díjaztattak is, ezenkívül jeles kritikák, nyelvészeti és vegyes tárgyú értekezések, a magyar irodalomban és külföldön azon időben megjelent s a magyarokat érdeklő könyvek ismertetése, hazai intézetek, kitüntetések és meghalt hazafiakról értesítések. „Kiterjeszkedik azonban a tudomány és művészet minden ágára, mindenki talál benne, mit maga hasznára fordíthat. Célja: a nemzetnek minden tárgy és águ művelése, a szorgalomnak, tanultságnak szép és hasznos mesterségeknél előmozdítása közvetlenül magából a nemzet kebeléből, a magyar elmék tanulmányaikból, szerzéseikből.”³⁵

Azon időben hazánkban lakó majd minden jeles író – nem lévén egy ideig más tér – itt raká le elmeszüleményeit, melyek külön kiadva, bármily jelesek, azon időben pártolás hiányában vagy kiadót nem találtak, vagy ha kiadattak, néhány példányban a közönség közt forogva, végre lassanként letűntek az irodalmi láthatárról; s így különösen a történetírónak nagy szolgálatot tett a kiadó ezen vállalata megindításával, melynek első éveiben a legkedvesb nevek hangzanak mint: Fejér György, Thaisz, Trattner, Romy, Mokry Benjamin, Csaplovics, Kazinczy, Kis János, Döbrentei, Jankovich. A Tudományos Gyűjtemény Thaisz alatt belbecsben már már hanyatlani kezdett, midőn azt Vörösmarty a régi erőre visszaállítá. Többi közt itt látott napvilágot Kazinczy Pályám emlékezete Horvát István legjelesb értekezései, Jankovich irodalomtörténeti cikkei, oklevelei stb. Tudósok sem hiányoztak, kik itt közlék értekezéseiket; ilyenek voltak: Kajdacsy Terézia Meteor-kövekről (legelső magyar értekezés, melyet nő írt);³⁶ Takács Éva „a leánykák házi neveléséről;”³⁷ gr. Kemény Flóra,

1829. Közreműködött a Tudományos Gyűjteményben 1817-ben 80 író, 1821:123, 1825:95, 1830:81.

SZÉPLITERATURAI AJÁNDÉK. Ezen tudományos folyóirat mellett jelent meg 1821-től fogva a *Szépliteraturai Ajándék a Tudományos Gyűjteményhez*, havonként egy ívvel, szerkeszté Szemere Pál. 1828-ban Vörösmarty Mihály vevén át a Tudományos Gyűjtemény szerkesztését, ezen Szépliteraturai Ajándék címét *Koszorúra* változtatá; körüle csoportosultak ekkor: Bajza, Döbrentei, Kazinczy, Kisfaludy Károly, Kölcsey, Vitkovics, Vörösmarty (Csaba)³⁸ s több jelesünk.³⁹ Miután hat évig e gyűjteményben részt nem vettek.⁴⁰ Végre Bajza kritikája a Tudományos Gyűjteményről a következő: „Ki legyen eléggé igazságtalan e folyóirat 1817–1819-i folyamainak sok kötetétől a valódi tudományos becsét megtagadni s ki nem ismerné el, hogy e három év megállapított elvek szerint s enciklopédiai szellemben van szerkesztve? De mivé váltak azután a későbbi esztendők? Csak a vak szerencse tartotta meg e folyóiratot csodatékonyan a végképp elhanyagolástól.”⁴¹

A többi folyóiratok ezen időből

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI MINERVA. Nemzeti folyóírás gr. Dessewffy József buzgalma által alapítva 1825-ben, évnegyedenként negyedrében 15 íves kötetekben egy könyomatú arcképpel jelent meg Kassán Ellinger István nyomdász költségén és Dulházy Mihály szerkesztése mellett. 1829-ben alakját nyolcadrétre változtatá. – Egykori folyóirataink valódi gyöngye. Ebben kevesebb gond fordított az élet hasznaira, mint az elme és szív művelésére s fordítások is felvették.⁴² Tartalma meghaladá a Tudományos Gyűjteményét, mert cikkeit igen megválogatá, és csak ismert jeleseinktől közölt eredeti és fordított, vegyes tárgyú cikkeket, kiterjeszkedett a szépirodalomra is, s külföld klasszikaiból átültetett darabokat is felvett; e folyóiratban legtöbbször találkozunk Kazinczy, Kis János neveikkel.⁴³

ÉLET ÉS LITERATURA. Szemere Pál és Kölcsey Ferenc felügyelése alatt indult meg ezen első esztétikai folyóiratunk időhöz nem szabott 14 íves tizenkettedrétű kötetekben Pesten: I–IV. rész (vagyis az I. kötet) 1826-ban, a második kötet (V–X. rész) 1827-ben s ezóta *Muzáron* főcímmel, a harmadik kötet (XI–XIX. rész) 1828-ban, a negyedik kötet (XX–XXIX. rész) 1829-ben, Trattner nyomdájában. „Megjelent a munka literaturánk azon mezején, mely eddig különösen mívelve nem volt. Az esztétikai izlés, s a kritika fő célja.”⁴⁴ Itt jelentek meg (1827) Döbrentei kritikai levelezései Kölcsey Ferencsel és Szemerével.⁴⁵ Toldy, jeles tudósunk az első kötet bírálatát ily szavakkal kezdi: „Előttünk vagy az első kötet azon gyűjteménynek, melyre Szemere már tizen négy esztendő előtt gyűjtött, s több ízben gyűjtött munkáit másoknak, kik hasonlót kezdenek, általengedé s maga visszalépett. Az idő mindinkább meglátszék kívánni e feltétel végrehajtását, s a tisztelt férfiú Kölcseyvel összeállván, e részt jelenben mutatóba adja; mily hasznot lehessen ezen intézettől várni olvasóink s fiatal íróinknak? mily részvételt s buzdítást a község részéről a kiadóknak.”⁴⁶ Foglalatát szépművek és széptani cikkek, azok feletti bírálatok – nyomozások, tevék a tudományos életben előforduló dolgokat: levelezéseket, jeles gondolatokat, mondásokat, vetekedéseket és kritikát tartalmaz.⁴⁷ Bajza így nyilatkozik e folyóiratról: „Midőn az Élet és Literatura Szemere Pál szerkesztése alatt – mert Kölcsey csak munkatársa – 1826-ban megindított, nem kis remények támadtak bennünk, hogy ez leszen nemzetünknek első folyóirat, mely bizonyos s elhatározott karakterrel bírni, kitűzött irányainak megfelelni s ama sovány fás, untató közepszerűségéből bennünket kiemelni fog s reményünk az 1827-ben megjelent második kötetnél sem hagytak el. E köteteknek nem volt ugyan enciklopédiai irányuk, mint például a Tudományos Gyűjteménynek vagy Erdélyi Muzéumnak s úgy szólván csak a művészséget tárgyazák, de speciális céljoknak nálunk még mindeddig nem tapasztalt szerencsével feleltek meg. Tartalmok életfilozófiai volt mellékesen, az esztétikai főképp. Ama

része praktikai úton, a közéletnek sokféle ágait érdeklő rövid, többnyire aforisztikai észrevételekben műveltetik; emez teóriában s praxisban egyszersmind, azaz szépművek s ezeknek kritikái által. Ama szokatlan szép nyelv s előadás, grammatikai szabályosság, több oldalú ízlés kitisztult ismerettel s filozófiai mélységgel párosodva, mik ezen két kötet cikkelyeit nagyobb részint bélyegezték, meglepők valának s minden jobb izletűek által valódi örömmel fogadtattak.”⁴⁸ – Mint különösség említendő, hogy az Élet és Literatura 18. részében⁴⁹ ezen tételt: „Nincs legkisebb tisztelettel szülei eránt,” mit Janisch német nyelven négyszer tudott csak variálni, azt Szemere 2355-ször tevé.⁵⁰

EGYHÁZI ÉRTEKEZÉSEK ÉS TUDÓSÍTÁSOK. Ezen folyóirással igyekezett Veszprémben a szép irányú s nagyérdemű Horváth János rudinai apát, veszprémi kanonok s később székesfehérvári püspök a magyar kat. egyház régen érzett szükségét pótolni; 1820-ban indult meg évnegyedenként 12 íves nyolcadrétű kötetekben és 1824-ben a 20. kötettel megszűnt. Főmunkatársak voltak e folyóiratnál: Guzmics Izidor és Hrabovszky György.⁵¹

LELKIPÁSZTORI TÁRHÁZ, vagy olyan gyűjtemény, melyben a Prédikatori hivatalra tartozó dolgok egymás után röviden feltaláltatnak, és amelyeket a vele élni akaróknak hasznokra kiad Fábrián József. Teológiai folyóirat protestánsok számára. Pesten Trattner János Tamás költségén jelent meg 1818-ban 12 íves 4 kötet nyolcadrétben.⁵²

A' TUDÓS PALÓTZ. Egy humorisztikus folyóirat is jelent meg ez időszakban, melynek címe: *A' Tudós Palótz, avagy' Furkás Tamásnak Mónosbélbe lakó sógorurához írt levelei.* Megjelent Pesten 1803-ban. Hartleben Konrád Adolf könyvkereskedésében 3 íves havi füzetekben nyolcadrétben nyomtatott Budán. Szatirikus és gúnyoros élclap az Elpeldauer Briefe nyomán a buda-pesti szokások, divat – erkölcstelenség stb. ostromozására; kár hogy négy füzetnél több nem jelent meg belőle.⁵³

A fentebbieken kívül még némely jelentéktelen folyóiratok keletkeztek és tűntek le, melyek megemlítését, minthogy e cikkhez tartoznak, szükségesnek látom; ilyenek voltak:

SOKFÉLE. Sándor István *Sokféle*-je. 1791-ben kezdte Győrött nyolcadrétben és 1801-ben a IX–XII darabbal, melyek Bécsben jelentek meg, bevégezte ezen vegyes tartalmú folyóiratát, nagyobb része saját tollából folyt.⁵⁴

MAGYAR KÖNYV-HÁZ. Molnár János *Magyar Könyv-Ház*-a nyolcadrétben 1783–1803. XX. szakasz (kötet) Pozsonyban és Pesten „monotóniára hajlik s jobbra csak világ- és természet történelmi tárgyakat foglal magában.”⁵⁵

MULATSÁGOK. Somogyi Czizmazia Sándor szerkesztette és Landerernél jelent meg Budán 1805-ben.

SEGÍTŐ. *Hónapos Írás a' Szépnek előmozdítására.* Kiscsoltói Ragályi Tamás 1806-ban (akkor még ifjú, később nemzetünk Catója) szerkeszté; munkatársa: Szemere Pál. Esztétikai folyóirat, Budán jelent meg, és a 7. füzetrel elakadt. Jobbra a szerkesztő munkáit foglalja magában.⁵⁶

AZ ÚJ HOLMI. Tudományos folyóirat. Pesten jelent meg 1810-ben, de lábra nem kaphatott, azon évben elhalt.⁵⁷

HELICONI KEDVTÖLTÉS. *A' Magyar Literaturának Némelly Barátjai Által.* Kis János szerkeszté 1819–1820; 8 íves nyolcadrétű 4 kötet jelent meg Pesten Trattner János Tamás nyomdájában. Horváth Ádám, Berzsenyi, Takács Judit költeményei díszítik.⁵⁸

LAURA. *Oktatva Mulattató Újság a Pallérozottabb Magyar Familiák Számára.* Közrebocsátotta Gödörházi Gödör József szendi ev. Prédikátor; 1824-ben Rév-Komáromban nyomtatott özv. Weinmüllerné betűivel. Január- és februári füzetek megjelentével megszűnt. Szépművészetet tudománnyal kevert, hanem kevés ízlés, s még kevesebb tapintattal. Toldy ezt jegyzé meg róla: „Feledség borítsa századunk s honunk ilyen termékeit, s az idők archivuma nevét fel ne jegyezze szégyenére.”⁵⁹

ASPASIA. Az *Aspasiának* csak egy kötete látott napvilágot 1824-ben. Esztétikai és belletrisztikai tartalommal, sok jeles munkával dicsekszik a több gyenge közt, s jobb kézben boldogulandó vala.⁶⁰

ÁGLÁJA, egy ifjú egyesülettől. 3 kötet, nagy nyolcadrét, Kolosvárt, 1829.⁶¹

Német nyelven megjelent hírlapok s folyóiratok

OFNER UND PESTER ZEITUNG. Politikai lap. 1800-ban Schickmayer által alapítva, Budán jelent meg negyedrében hetenként kétszer, címét hamarosan *Vereinigte Ofner und Pester Zeitungra* változtatá.⁶² 1808-ban folytató Rösler Kristóf *Gemeinnützige Blätter* című közhasznú melléklapjával, mely – miután a közönségnek sokáig a Neuwidi Újság utánnomatáival kellett jól lakni – igen kedvelt hírlapja volt a fővárosi német lakosoknak. Megjelent nyolcadrétben, 1818-ban 2300 előfizetője volt, 1821-ben 2500.

PRESSBURGER ZEITUNG. (1764. július 14-én keletkezett.) Politikai lap. Negyedrében hetenként kétszer jelent meg egy íven, mellékletképp a neuwidi lap utánnomata fél íven, és *Intelligenz-Nachrichten* toldalék szintén fél íven. 1801-ben Landerer János Mihály nyomdász kiadásában folytatta pályáját, ki egyszersmind a lap szerkesztését is vezette 1809-ig, mikor halála történt, és a kiadási jog kiskorú fiára, Landerer Lajosra szállott, a szerkesztés pedig Schmidt Vilmosra, az ev. lányiskola tanárára ruháztatott – ki már előbb is befolyt a szerkesztés gondjaiba –, melyet 1811. év végéig vezetett. E lap 1808-ban érte el virágzása tetőpontját, midőn 6000 példányban nyomtatott. 1818-ban már csak 1100 előfizetője volt.⁶³

1812. évvel új korszak nyílt a fennebbi lap számára; ugyanis a városi tanács folyamodott Ferenc császárhoz, hogy miután az ellenséges beütés és ostrom következtében 1809-ben a város sok sanyarúságot és kárt szenvedett, és emiatt tetemes adósságba merült, ruháztassék át a lap kiadási joga a városra, és arról mint kizárólagos jogról (Regale) rendelkezessék. 1811-ben február 26-án a kérelmezett jog kegyelmesen engedélyeztetett, s így 1812-től fogva a lap a város tulajdonává lőn, melyet az hat-hat évre bérbe adott. Első bérlője volt Weber Simon Péter külvárosi tanácsos és nyomdatulajdonos, ki a lapot a mellé csatolt *Unterhaltungsblatt als Beylage zur Pressburger Zeitung* című egy ívnyi nyolcadrétű mulattató társlattal együtt 1819-ig maga szerkeszté, nyomtatá és kiadá.⁶⁴ 1819-ben a bérlő Snischek C. C. pozsonyi nyomdász lett,⁶⁵ ki reményében – a dús nyereséget illetőleg – megcsalódván, a bérlőre idő előtt, 1824-ben lemondott. 1825-ben a bérlő Wigand C. F. lőn, ki a lap kiadását eréllyel folytatta.⁶⁶

DER SIEBENBÜRGER BOTE. Politikai hírlap, 1786-ban keletkezett. Erdélyben, Nagyszebenben, Benigni által kiadva, negyedrében, hetenként kétszer jelent meg.⁶⁷

K. K. PRIV. AGRAMER POLITISCHE ZEITUNG. 1826-ban keletkezett, *Luna* melléklappal, Zágrábban nyomtatott Gaj L. nyomdájában. Megjelent hetenként kétszer, a politikai lap negyedrében egy értesítővel, a Luna nyolcadrétben.⁶⁸

PATRIOTISCHES WOCHENBLATT FÜR UNGARN *zur Verbreitung gemeinnütziger Kenntnisse und zur Beförderung alles Guten und Nützlichen. Für Leser aus allen Ständen.* Lübeck János Károly orvosdoktor adta ki Pesten, 1804-ben, nyolcadrétben. 12 füzet jelent meg belőle négy kötetben.⁶⁹

DAMENZEITUNG. 1806. november 12-től hetenként kétszer jelent meg Pesten, 1809-ig tartott.⁷⁰

ZEITBLÄTTER FÜR FREUNDE WAHRER MENSCHENBILDUNG, *zunächst für kath. Seelsorger.* Kiadta Folnesics Lajos; először 1818. júliusban Budán jelent meg hetenként kétszer, fél íven nyolcadrétben, 500 előfizetővel; nevét 1820-ban *Sonnenblume* címmel cserélvén fel, azon évben megszűnt.⁷¹

KASCHAUER WOCHENBLATT FÜR OBERUNGARN (nem politikai lap), mely 1818-ban áprilisban negyedrében Kassán keletkezett, és hetenként fél ívet hozott, de az év végével, 9 havi keservesen fenntartott élete után, elhalt.⁷²

PANNONIA.⁷³ Gróf Festetics Albert 1819. április 10-én kezdette Pesten ezen lapot, s hetenként kétszer, fél ívet adott negyedrében. Erkölcsei és tudománybeli képzés előmozdítására, a szépnem is haszonnal és gyönyörködve olvashatta. 1821-ben 300 előfizetője volt, és megszűnt azon évben.⁷⁴

IRIS. *Zeitschrift für Wissen, Kunst und Leben*. 1825-ben keletkezett Pesten, mely hetenként kétszer jelenvén meg, belletrisztikán kívül a történet- és földleírásból, természetrajz- és régészetből is hozott cikkeket. Tartott 1829-ig.⁷⁵

DER SPIEGEL FÜR KUNST, ELEGANZ UND MODE. Divatképekkel; nyolcadrétben, Budán, 1828 júliusában keletkezett. Szépliteraturai lap. Hetenként egyszer jelent meg. Toldaléka volt: *Allgemeine Handlungs-Zeitung von und für das Königreich Ungarn*. Hetenként kétszer, fél íven negyedrében jelent meg.⁷⁶

PESTER KUNDSCHAFTS BLATT. Buda, negyedrében, Lechner Ferenc által kiadva, 1789-től kezdve, hetenként kétszer jelent meg.⁷⁷

Tudományos folyóiratok német nyelven

ZEITSCHRIFT VON UND FÜR UNGERN, *zur Beförderung der Vaterländischen Geschichte, Erdkunde und Literatur*. Kiadta *Schedius Lajos*, a pesti egyetem tanára; havi füzetekben indult meg 1802 júliussal,⁷⁸ 1804 végén a 6. kötettel megszűnt a hazai történelem nagy kárára. Előbb Patzkó Ferenc nyomdájában, 1804-ben Hartleben Konrád Adolf kiadásában, nyolcadrétben jelent meg.

SIEBENBÜRGISCHE QUARTALSCHRIFT. 1790–1801; topográfiai, statisztikai és történetbeli értekezéseket foglal magában; a magyar- és erdélyországi irodalomnak gazdag tárháza 1790-ben keletkezett, Szebenben Hochmeister Mártonnál jelent meg negyedrében, évnegyedenként 6 íves füzet. 1801-ben a hetedik évfolyammal (7. kötet) megszűnt.⁷⁹

Ennek folytatása a SIEBENBÜRGISCHE PROVINCIALBLÄTTER című tudományos folyóirat 1804-től fogva 1810-ig tartott, ekkor a 4. kötet első füzetével megszűnt.⁸⁰

UNGRISCHE MISCELLEN. Pesten Lübeck János Károly (és Rössler Kristóf) adta ki, 1805–1807-ig öt füzet jelent meg belőle.⁸¹

Szláv nyelven szerkesztett lapok és folyóiratok

TÝDENNIK. Pozsonyban jelent meg 1812. július 1-jével: *Týdennik*. (Hetilap) Palkovics György, a helybeli ev. liceumban a szláv nyelv és literatura tanára által kiadva; nyomtatott Snischeknél, később Belnaynál, nyolcadrétben; hetenként egyszer jelent meg cseh-tót nyelven, s tárgyát tevék gazdasági, földirati, nyelvészeti s szépirodalmi cikkek, melyekhez politikai hírek is csatoltattak. – Midőn a szerkesztő a politikai hírek közlésétől eltiltatott, a lap hatéves pályáját 1818. június 25-i számmal befejezte.⁸²

SERBSKE LETOPISI (szerb évkönyv). Pesten jelent meg először,⁸³ szerkeszté Pavlovič T. A Matica Srpska egyesület sajátja. Évi folyam, mely 4 füzetből áll, nyolcadrétben Budán nyomtatott, és 1830-ig 23 füzete jelent meg.⁸⁴

SZERB MÉH (szerb évkönyv). Budán nyolcadrétben, Stamatovič által írva. 1. évi folyama 1829. évben jelent meg. Nyomtatva az egyetem betűivel.⁸⁵

Gaj Lajos 1825-ben szabadalmat kapott egy lap kiadására, mely *Horvát, Dalmát és Szláv lap* cím alatt Zágrábban nyomtatott, később kiadói szabadalmat kapván, saját nyomdájában

nyomatá. Amint a cikkeket beküldék, horvát, stajer, kraini (alsó-szlovén) vagy felső-szlovén (magyartót) nyelven jelentek meg cikkei.⁸⁶

EPHEMERIDES STATISTICO-POLITICO-OECONOMICO-LITTERARIAE. Ezen időszakba esik egy latin nyelven kiadott hírlap megjelenése is, mely 1804. április 1-jén indult meg Pozsonyban *Ephemerides Statistico-Politico-Oeconomico-Litterariae* címmel, melynek alapítója Belnay György Alajos, a pozsonyi akadémia tanára volt; a magyar irodalom történetében jártas, tudós író, ki egyszersmind nyomdatulajdonos lévén, a lapot maga szerkesztette, nyomatta és kiadta; hetenként kétszer jelent meg egy íven negyedrétdben, fél ív melléklettel nyolcadrétdben, a melléklet címe: *Appendix ad Ephemerides Posonienses quibus additur Neovidensis seu secretum Literarum Commercium vivos inter ac mortuos ex Campis Elysiis*. Természet és gazdasági tartalommal, és részben az azon időben híres neuwidi újság melléklapja, *Gespräche aus dem Reiche der Todten* fordítása volt.⁸⁷ Belnay után, ki 1809. október 26-án meghalt, a szerkesztést Faber Antal, pozsonyi akadémia tanára vette át, és melléklap nélkül folytatta 1813-ig, midőn azt tanártársának Cselkó Istvánnak engedé át, ki az 1827. év végéig szerkesztette; ekkor a lap Kovács Pálra, az alapító vejére ruháztatott, ki azt folytatta 1838-ig.⁸⁸

NOVI ECCLESIASTICO-SCHOLASTICI ANNALES EVANGELICORUM August. et Helveticae confessionis in Ditionibus Domus Austriacae Haereditariis in terris Austriacis. Ez fennállott 1793–1803-ig. Kiadta Ambrózy Samu radváni prédikátor, hanem 10 év alatt csak 9 füzet jelent meg nyolcadrétdben.⁸⁹

*

A fentebbi adatokból kiderül, hogy Magyarországon 1801-ben a következő hírlapok és folyóiratok léteztek:

A) *Magyar nyelven, politikai lapok*: 1./ Kurír (1787–1834); 2./ Hírmondó (1792–1803). *Folyóiratok*: 3./ Magyar Könyv-Ház (1783–1803); 4./ Sokféle (1791–1801).

B) *Német nyelven, politikai lapok*: 5./ Vereinigte Ofner-Pester Zeitung (1800–1845); 6./ Siebenbürger Bote (1782–1862); 7./ Pressburger Zeitung (1764–1863).

C) *Latin nyelven, folyóirat*: 8./ Annales (1793–1803).

1830-ban pedig léteztek:

A) *Magyar nyelven, politikai lapok*: 1./ Kurír (az 1787-ben keletkezett); 2./ Tudósítások (1806-ban); 3./ Erdélyi Híradó (1828). – *Gazdasági lapok*: 4./ Mezei Gazdák Barátja (1824). – *Vegyesek*: 5./ Hasznos Multságok (1817); 6./ Sokféle (1828); 7./ Nemzeti Társalkodó (1830). – *Folyóiratok*: 8./ Tudományos Gyűjtemény (1817); 9./ Minerva (1825); 10./ Koszorú (1828).

B) *Német nyelven, politikai lapok*: 11./ Vereinigte Ofner-Pester Zeitung (1800–1845); 12./ Pressburger Zeitung (1764); 13./ Siebenbürger Bote (1786); 14./ Agramer Zeitung (1826). – *Vegyesek*: 15./ Gemeinnützige Blätter (1808); 16./ Unterhaltungsblatt (1812); 17./ Spiegel (1828); 18./ Pesther Handlungszeitung (1828); 19./ Pester Kundschafts Blatt (1789-től).

C) *Szláv lapok, politikai*: 20./ Horvát szláv lap (1825). – *Folyóiratok*: 21./ Serbskij Letopisi (1824-től); 22./ Szerb Méh (1829).

D) *Latin vegyes lap*: 23./ Posonienses Ephemerides (1804).

1802 és 1829 között keletkezett, de megszűnt lapok és folyóiratok:

A) *Magyar nyelven, gazdasági lapok*: 1./ Nemzeti Gazda (1814–1818); 2./ Gazdasági Esmeretek Tára (1828). – *Vegyesek*: 3./ Kedveskedő (1824). – *Folyóiratok*: 4./ Tudós Palótz (1803); 5./ Multságok (1805); Segítő (1806); 6./ Új Holmi (1810); 7./ Erdélyi Muzéum (1814–1818); 8./ Lelkipásztori Tárház (1818); 9./ Heliconi Kedvtöltés (1819–1820); 10./ Egyházi Értekezések (1820–1824); 11./ Szép Literaturai Ajándék (1821–1827); 12./ Laura

(1824); 13./ *Aspasia* (1824); 14./ *Élet és Literatura* (1826–1827); 15./ *Muzáron* (1829); 16./ *Áglája* (1829).

B) *Német nyelven, vegyesek*: 17./ *Patriotisches Wochenblatt* (1804); 18./ *Damenzeitung* (1806–1809); 19./ *Kaschauer Wochenblatt* (1818); 20./ *Zeitblätter* (1819–1820); 21./ *Pannonia* (1819–1820); 22./ *Iris* (1825–1828). – *Folyóiratok*: 23./ *Zeitschrift von und für Ungern* (1802–1804); 24./ *Siebenbürgische Provinzialblätter* (1804–1810); 25./ *Ungrische Miscellen* (1805–1807).

C) *Szláv vegyes lap*: 26./ *Týdennik* (1812–1818).

D) *Latin vegyes lap*: 27./ *Appendix ad Ephemerides Posonienses* (1804–1809)⁹⁰.

Ami az ezen időszakba eső lapok technikai kezelését és kiállítását illeti, a politikai s egyéb rendes lapok hetenként kétszer jelentek meg, s alakjukat, mely még a múlt század végén a magyar lapoknál általában nyolcadrét volt, e század elején a politikai lapokat negyedrétre változtatták; – megjegyzendő azonban, hogy itt a legkisebb negyedréteket kell érteni, úgyhogy abból egy oldal magassága közönségesen 9 hüvelyk, szélessége 7 hüv. volt, s így a negyedréte teriméje 63 négyszög hüv. volt, míg a jelenlegi Vasárnapi Újság magassága 15 és fél hüv., szélessége 11 hüv., egy oldal teriméje 170 s fél négyszög hüv. A papír minősége a múlt század végén részint vastag zöldes vagy setétszürke írópapír volt mint a Kurírnál és Hírmondónál, részint durva setétszürke nyomtatópapír, mint a német lapoknál, a nyomtatás mindenütt hiányos volt és nem eléggé tiszta; lassankint e századdal mind a papiros, mind a nyomtatás nyert minőségben és tisztaságban, úgyhogy a harmadik tizedben már elég fehér és olykor simított papirosra is akadunk hírlapjainknál, ebben legnagyobb haladást mutat az Erdélyi Híradó és Muzáron. A velinpapír még mint ritkaság tűnik fel, úgyhogy különös kívánatra a Tudományos Gyűjtemény néhány példánya nyomtatott csak velinre, hanem ekkor az előfizetők névsorában a megrendelő neve után megjegyeztetett: '*velin-papiros*'. Az 1830. évi előfizetők közt csak két velin-példányra találtam; az egyik herceg Esterházy Miklós bécsi könyvtára számára, a másik pedig Almási Rudics József aranysarkantyús vitéznek küldetett Bácskába.

E három évtized érdeme, hogy hazánkban a hírlapirodalom meghonosult, és a közönség szükségévé vált.

¹ Forrás: id. Szinnyei József: Hírlapirodmunk a 19. században. Első közlés. 1801–1830. = Vasárnapi Újság, 1863. 8. sz. pp. 66–67., 9. sz. pp. 74–75., 10. sz. pp. 87–88., 11. sz. pp. 95–96.

Lapunk múlt évi folyamában volt közölve „Hírlapirodmunk a 18-ik században”. Ugyanazon szorgalmas tollból származik a jelen összeállítás is, mely az adatok hitelessége s teljessége tekintetében igen becses irodalomtörténeti adalék, mit t. olvasóink figyelmébe ajánlunk. – Szerk.

² A lap 1800-ban indult.

³ Az 1986-ban megjelent sajtóbibliográfia szerint 1786. július 1-jén jelent meg a lap első száma (v. ö. V. Busa Margit: Magyar sajtóbibliográfia 1705–1849. I/1. köt. Bp., 1986. p. 160.) (– *a szerk. megj.*)

⁴ 1827–1848-ig Kolozsvári Híradó, 1848-tól Erdélyi Híradó (– *a szerk. megj.*)

⁵ I. Móz. XXVII.

⁶ Tudományos Gyűjtemény, 1828. II. pp. 119–122.

⁷ Tudományos Gyűjtemény, 1818. I. p. 119.; X. p. 113. – Pannonia, 1848. II. 1. sz.

⁸ Tudományos Gyűjtemény, 1826. X. p. 105. – Élet és Literatura, 1826. I. p. 309.

⁹ Az 1986-ban megjelent sajtóbibliográfia szerint 1780. jan. 1-én jelent meg a lap első száma (v. ö. V. Busa Margit: Magyar sajtóbibliográfia 1705–1849. I/1. köt. Bp., 1986. p. 158.) (– *a szerk. megj.*)

¹⁰ Nyomatott Bécsben, Hummel J. D. betűivel.

¹¹ Márton József: Görög Demeter életírása. Bécs, 1834. pp. 21–25.

¹² 1815-től: Hazai 's Külföldi Tudósítások

¹³ Toldy Ferenc: A magyar nyelv és irodalom kézikönyve, a mohácsi vésztől a legújabb időkig, vagyis az utóbbi három század kitünőbb írói és költői, életrajzokban és jellemző mutatványokban fétüntetve. II. köt. Pest, 1857. p. 130.

¹⁴ Tudományos Gyűjtemény, 1821. XII. p. 65.

¹⁵ Tudományos Gyűjtemény, 1826. X. p. 104.

¹⁶ Laura, 1824. I. p. 41.

¹⁷ Tudományos Gyűjtemény, 1818. X. p. 113. – Franz Schams: Vollständige Beschreibung der königl. Freystadt Pest in Ungarn. Pest, 1821. – Tudományos Gyűjtemény, 1822. IV. pp. 64–80.

¹⁸ Nagy Iván: Magyarország családai. VI. köt. Pest, 1860. p. 412.

¹⁹ Az 1986-ban megjelent sajtóbibliográfia szerint 1828. jún. 28-án jelent meg a lap első száma (v. ö. V. Busa Margit: Magyar sajtóbibliográfia 1705–1849. I/1. köt. Bp., 1986. p. 89.) (– *a szerk. megj.*)

²⁰ Kritikai Lapok, 1831. 1. füz. p. 49.

²¹ Nemzeti Társalkodó, 1830. p. 224. – Jelenkor. Politikai és társas élet encyclopaediája. Különös tekintettel a hírlapok olvasóira. Az „Újabb kori ismeretek tárának” folytatása. Pest, 1858. p. 81.

Mindkét lap ára 10 frt p. p. volt egy évre, külön a N. T. 5 frt p. p.

²² v. ö. Szilágyi Sándor cikkével (Új Magyar Múzeum, 1860. II. p. 18.)

²³ Az egésznek ára 12 frt p. p.

Tudományos Gyűjtemény, 1821. XI. p. 65. – Újabb Kori Ismeretek Tára. V. köt. Pest, 1853. p. 61. – Jelenkor. Politikai és társas élet encyclopaediája. Különös tekintettel a hírlapok olvasóira. Az „Újabb kori ismeretek tárának” folytatása. Pest, 1858. p. 81. – Joseph Eggenberger (szerk.): Magyar könyvek, melyek E. J. boltjában Pesten, a hozzájuk mellékelt ezüstpénz áron találatnak. Pest, 1829. p. 46.

-
- ²⁴ Báthty József: Magyarok emléke, a velek rokon s azon egy kormány alatti nemzetekével, 1526 óta. I. köt. Buda, 1836. p. 233. – Tudományos Gyűjtemény, 1824. XII. p. 127., 1828. XII. p. 140., 1829. III. p. 127.
- ²⁵ Az 1986-ban megjelent sajtóbibliográfia szerint 1829. jan. 3-án jelent meg a lap első száma (v. ö. V. Busa Margit: Magyar sajtóbibliográfia 1705–1849. I/1. köt. Bp., 1986. p. 282.) (– *a szerk. megj.*)
- ²⁶ Tudományos Gyűjtemény, 1828. XII. p. 140.
- ²⁷ II–IV. köt.: 1815.; V. köt.: 1816.; VI–IX. köt.: 1817.; X. köt.: 1818.
- ²⁸ Tudományos Gyűjtemény, 1828. XII. p. 140.
- ²⁹ Tudományos Gyűjtemény, 1828. XII. p. 140.
- ³⁰ Tudományos Gyűjtemény, 1828. XII. p. 140.
- ³¹ Újabb Kori Ismeretek Tára. II. köt. Pest, 1850. p. 407. – Toldy Ferenc: A magyar nyelv és irodalom kézikönyve, a mohácsi vésztől a legújabb időkig, vagyis az utóbbi három század kitűnőbb írói és költői, életrajzokban és jellemző mutatóanyagokban feltüntetve. II. köt. Pest, 1857. p. 198.
- ³² Tudományos Gyűjtemény, 1828. II. p. 117.
- ³³ Bitnicz Lajos. In: Tudományos Gyűjtemény, 1821. XII. p. 66.
- ³⁴ Bitnicz Lajos. In: Tudományos Gyűjtemény, 1821. XII. p. 66.
- ³⁵ Muzáron. Új folyam, 1833. I. p. 29.
- ³⁶ 1820. V. pp. 35–40.
- ³⁷ 1822. XII. p. 36.
- ³⁸ 'Csaba' megjelöléssel a „Tündérvölgy” c. epikai költeményre utal a szerző (– *a szerk. megj.*)
- ³⁹ Kazinczy Ferenc levelezése Kisfaludy Károllyal s ennek körével. Közread.: Kazinczy Gábor. Pest, 1860. p. 216.
- ⁴⁰ Újabb Kori Ismeretek Tára. VI. köt. Pest, 1855. p. 550.
- ⁴¹ Az előfizetők száma: 1817:800, 1818:977, 1819:785, 1820:738, 1821:842, 1822:868, 1823:822, 1824:721, 1825:682, 1826:683, 1827:693, 1828:778, 1829:631, 1830:707.
Lásd még: Kritikai Lapok, 1834. 4. füz. p. 4.
- ⁴² V. ö. Muzáron. Új folyam, 1833. I. p. 29.
- ⁴³ Az előfizetők száma: 1825:403, 1826:264, 1827:263, 1828:278, 1829:291, 1830:280.
Lásd még: Újabb Kori Ismeretek Tára. II. köt. Pest, 1850. p. 374.
- ⁴⁴ Élet és Literatura, 1826. I. p. 3.
- ⁴⁵ Újabb Kori Ismeretek Tára. II. köt. Pest, 1850. p. 410.
- ⁴⁶ Tudományos Gyűjtemény, 1826. X. p. 95.
- ⁴⁷ Toldy Ferenc: A magyar nyelv és irodalom kézikönyve, a mohácsi vésztől a legújabb időkig, vagyis az utóbbi három század kitűnőbb írói és költői, életrajzokban és jellemző mutatóanyagokban feltüntetve. II. köt. Pest, 1857. p. 142. – Muzáron. Új folyam, 1833. I. p. 31.
- ⁴⁸ Kritikai Lapok, 1834. 4. füz. pp. 7–8.
- ⁴⁹ pp. 234–306.
- ⁵⁰ Joseph Eggenberger: Magyar könyvek, melyek E. J. boltjában Pesten, a hozzájuk mellékelt ezüstpénz áron találatnak. Pest, 1829. p. 15. – Kazinczy Ferenc levelezése Kisfaludy Károllyal és ennek körével. Közread.: Kazinczy Gábor. Pest, 1860. p. 56, 73, 75.
- ⁵¹ Tudományos Gyűjtemény, 1820. X. p. 99., 1821. XII. p. 66. – Joseph Eggenberger: Magyar könyvek, melyek E. J. boltjában Pesten, a hozzájuk mellékelt ezüstpénz áron találatnak. Pest., 1829. p. 15.
- ⁵² Tudományos Gyűjtemény, 1818. V. p. 134., X. p. 129. – Joseph Eggenberger: Magyar könyvek, melyek E. J. boltjában Pesten, a hozzájuk mellékelt ezüstpénz áron találatnak. Pest, 1829. p. 17.

⁵³ Zeitschrift von und für Ungern, zur Beförderung der vaterländischen Geschichte, Erdkunde und Literatur. (Hrsg.: Ludwig von Schedius). 1804. V. p. 244.

⁵⁴ Bibliothecae Samuelis com. Teleki de Szék pars prima. Auctores classicos graecos et latinos ex optimis editionibus ordine chronologico dispositos eorumque opera et fragmenta coniunctim edita; Patres denique et scriptores ecclesiasticos veteres complexa. Cum brevi vitarum descriptione, et nottione temporis, quo quisque circiter vixerit, adiecta passim eurditorum iudiciis.

Pars tertia, scriptores rerum hungaricarum et transilvanicarum complexa, cum catalogo librorum hungaric, conjugis desideratissimae Susannae com. Bethlen de Iktár. Accedunt: Supplementa catalogi partis primae et secundae. Viennae, 1811. Typ. Ant. Pichler. p. 284.

⁵⁵ Élet és Literatura I. 1826. p. 308. – Bibliothecae Samuelis com. Pars tertia. Viennae, 1811. Typ. Ant. Pichler. p. 284.

⁵⁶ Tudományos Gyűjtemény, 1826. X. p. 103. – Élet és Literatura, 1826. I. p. 309.

⁵⁷ Tudományos Gyűjtemény, 1821. XII. p. 66.

⁵⁸ Tudományos Gyűjtemény, 1819. IX. p. 126. – Joseph Eggenberger: Magyar könyvek, mellyek E. J. boltjában Pesten, a hozzájuk mellékelt ezüstpéNZ áron találtnak. Pest, 1829. p. 24.

⁵⁹ Tudományos Gyűjtemény, 1826. X. p. 105.

⁶⁰ Tudományos Gyűjtemény, 1826. X. p. 105.

⁶¹ Kötve 1 fr. 30 kr pp.

Joseph Eggenberger: Magyar könyvek, mellyek E. J. boltjában Pesten, a hozzájuk mellékelt ezüstpéNZ áron találtnak. Pest, 1829. p. 71.

⁶² 1811-től címe: Vereinigte Ofner-Pester Zeitung, 1845-ben beolvadt a Pester Zeitungba (– *a szerk. megj.*)

⁶³ Tudományos Gyűjtemény, 1818. X. p. 113.

⁶⁴ Fízetett a városnak először 12.000 frt v. kr, azután 6.000 frt.

Lásd még: Tudományos Gyűjtemény, 1821. XII. p. 68

⁶⁵ 5860 frt p. pénzért

⁶⁶ Pannonia, 1848. II. 1. sz.

⁶⁷ Tudományos Gyűjtemény, 1821. XII. p. 68. – Bibliographiai Értesítő, 1842. p. 3. Az 1986-ban megjelent sajtóbibliográfia szerint 1789-ben jelent meg a lap harmadik évfolyama (v. ö. V. Busa Margit: Magyar sajtóbibliográfia 1705–1849. I/1. köt. Bp., 1986. p. 143.) (– *a szerk. megj.*)

⁶⁸ Félévi díja a kettőnek 4 frt postán. V. ö. Kritikai Lapok, 1831. 1. füz. p. 49. – Bibliographiai Értesítő, 1841. p. 1.

⁶⁹ Index alter libros bibliothecae hung. Széchényiano-regnicolaris supplemento II. comprehensos in scientiarum ordines distributos exhibens. Posonii, 1803. p. 555.

Bibliothecae Samuelis com. Teleki de Szék pars prima. Auctores classicos graecos et latinos ex optimis editionibus ordine chronologico dispositos eorumque opera et fragmenta coniunctim edita; Patres denique et scriptores ecclesiasticos veteres complexa. Cum brevi vitarum descriptione, et nottione temporis, quo quisque circiter vixerit, adiecta passim eurditorum iudiciis. Pars tertia, scriptores rerum hungaricarum et transilvanicarum complexa, cum catalogo librorum hungaric, conjugis desideratissimae Susannae com. Bethlen de Iktár. Accedunt: Supplementa catalogi partis primae et secundae. Viennae, 1811. p. 283.

⁷⁰ Martin Schwartner: Statistik des Königreichs Ungarn. Ein Versuch. 2., vermehrte und verbesserte Auflage. 1. Bd. Ofen, 1809. pp. 34–38.

⁷¹ Tudományos Gyűjtemény, 1818. IX. p. 106.; X. p. 113.; 1821. XII. p. 70.

⁷² Tudományos Gyűjtemény, 1818. IX. p. 106.; 1820. I. p. 134.; 1821. XII. p. 69. Az 1986-ban megjelent sajtóbibliográfia szerint 1818. márc. 28-án jelent meg a lap első száma (v. ö. V.

Busa Margit: Magyar sajtóbibliográfia 1705–1849. I/1. köt. Bp., 1986. p. 128.) (– *a szerk. megj.*)

⁷³ Alcíme: Ein vaterländisches Erholungsblatt für Freunde des Schönen, Guten und Wahren (– *a szerk. megj.*).

⁷⁴ Ára negyedévre helyben 6 firt v. kr volt.

Franz Schams: Vollständige Beschreibung der königl. Freystadt Pest in Ungarn. Pest, 1821. – Tudományos Gyűjtemény, 1819. IV. p. 127.; 1821. XII. p. 69.; 1822. IV. pp. 64–80.

⁷⁵ Felső Magyar-Országgi Minerva, 1827. p. 1141. – Kritikai Lapok, 1831. 1. füz. p. 49.

⁷⁶ A toldalék címe 1836-tól: Pesther Handlungszeitung. Az újságról lásd: Tudományos Gyűjtemény, 1829. X. p. 96. – Kritikai Lapok, 1831. 1. füz. p. 49. – Bibliographiai Értesítő, 1841. p. 2, 4.

⁷⁷ Tudományos Gyűjtemény, 1827. XII. p. 127.; 1829. XII. p. 126.

A lap 1789-ben Ofner und Pester Frag- und Kundschaftsblatt címmel indult (sőt valószínűleg még 1788-ban), s 1857 decemberéig jelent meg, 1804-től címe az 'Auctionsblatt' megjelöléssel bővült, kezdetben Johann Weiss, 1832-től Joseph Weber szerkesztette. (v. ö. V. Busa Margit: Magyar sajtóbibliográfia 1705–1849. I/1. köt. Bp., 1986. p. 206, 222.) (– *a szerk. megj.*)

⁷⁸ Az 1986-ban megjelent sajtóbibliográfia szerint 1802 januárjában jelent meg a lap első száma (v. ö. V. Busa Margit: Magyar sajtóbibliográfia 1705–1849. I/1. köt. Bp., 1986. p. 318.) (– *a szerk. megj.*)

⁷⁹ Zeitschrift von und für Ungern, zur Beförderung der vaterländischen Geschichte, Erdkunde und Literatur. (Hrsg.: Ludwig von Schedius). 1803. p. 104.

⁸⁰ Bibliothecae Samuelis com. Teleki de Szék. Pars tertia. Viennae, 1811. p. 284. – Tudományos Gyűjtemény, 1821. XII. p. 69.

Az 1986-ban megjelent sajtóbibliográfia szerint 1824-ig jelent meg (v. ö. V. Busa Margit: Magyar sajtóbibliográfia 1705–1849. I/1. köt. Bp., 1986. p. 258.) (– *a szerk. megj.*)

⁸¹ Index alter libros bibliothecae hung. Széchényiano-regnicolaris supplemento II. comprehensos in scientiarum ordines distributos exhibens. Posonii, 1803. p. 333. – Bibliothecae Samuelis com. Teleki de Szék. Pars tertia. Viennae, 1811. p. 283. – Tudományos Gyűjtemény, 1821. XII. p. 69.

⁸² Josef Jungmann: Historia literatury české. Praha, 1849. p. 451. – Pannonia, 1848. II. p. 1.

⁸³ Az 1986-ban megjelent sajtóbibliográfia szerint valószínűleg 1824-ben jelent meg a lap első száma, 1828-tól Serbska Letopisi, 1830-tól Serbskij Letopisi, 1837-től Novij Serbskij Letopis, 1842-től ismét Serbskij Letopisi címmel jelent meg. 1848-ig állt fenn, a Matica Srpska adta ki, először Pesten később Budán. (v. ö. V. Busa Margit: Magyar sajtóbibliográfia 1705–1849. I/1. köt. Bp., 1986. p. 254.) (– *a szerk. megj.*)

⁸⁴ 2 firt pp. V. ö. Tudománytár 2 (1834) p. 210. – Bibliographiai Értesítő, 1841. II. p. 1.

⁸⁵ Tudománytár 10 (1836) p. 195.

⁸⁶ Újabb Kori Ismeretek Tára. III. köt. Pest, 1851. p. 559.

⁸⁷ Az Ephemerides ad Posonienses társlapjai: Appendix ad Ephemerides Latinas (1804-től), Appendix ad Relationes Litterarias (1804-től), Appendix ad Ephemerides Politico-Statisticae (1811-ben).

⁸⁸ Index alter libros bibliothecae hung. Széchényiano-regnicolaris supplemento II. comprehensos in scientiarum ordines distributos exhibens. Posonii, 1803. p. 144. – Pannonia, 1848. II. p. 1.

⁸⁹ Laura, 1824. I. p. 34. – Tudományos Gyűjtemény, 1821. XII. p. 67.

⁹⁰ Az Ephemerides ad Posonienses társlapjai: Appendix ad Ephemerides Latinas (1804-től), Appendix ad Relationes Litterarias (1804-től), Appendix ad Ephemerides Politico-Statisticae (1811-ben).